

ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
Մ. ԱԲԵԴՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՆՈՎՆԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՏԱՍԸ ՆԱՏՈՐՈՎ

(Վերախմբագրված հրատարակություն)

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՆԱՏՈՐ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՊՈԵՄՆԵՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2020

ՀՏԴ 821.19-1 Թումանյան
ԳՄԴ 84(5Հ)-5
Թ 950

Թումանյան Հովհաննես
Թ 950 Երկերի լիակատար ժողովածու տասը հատորով.
Հովհ. Թումանյան.- Եր.: ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեղյանի
անվան գրականության ինստիտուտ, Հովհ.
Թումանյանի թանգարան, 2020.
Հատոր չորրորդ: Պոեմներ. 808 էջ:

ՀՏԴ 821.19-1 Թումանյան
ԳՄԴ 84(5Հ)-5

ISBN 978-9939-858-32-6

© ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ, 2020
© Հովհ. Թումանյանի թանգարան, 2020

**Հովհաննես Թումանյանի տասը հատորով երկերի լիակատար
ծողովածուի վերահրատարակման խմբագրական
կոլեգիայի կազմը**

(ցանկը բերվում է այբբենական կարգով)

Խմբագրական խորհրդի նախագահներ՝ Դերիկյան Վարդան (բ.գ.դ.),
Թուխիկյան Նարինե, **տեղակալ՝** Կիրակոսյան Վլադիմիր (բ.գ.դ.,
պրոֆ.), **պատասխանատու քարտուղար՝** Եղիազարյան Անի (բ.գ.թ.)

Ավետիսյան Զավեն (բ.գ.դ., պրոֆ.), Դոլուխանյան Աելիտա (ՀՀ ԳԱԱ
թղթակից անդամ), Եղիազարյան Ազատ (բ.գ.դ., պրոֆ.), Իսահակյան
Ավետիք (բ.գ.դ., պրոֆ.), Հովհաննիսյան Սուսաննա (բ.գ.դ.), Մարգարյան
Միրանուշ (բ.գ.թ., դոցենտ), Մկրտչյան Նունե (բ.գ.թ., դոցենտ),
Մնացականյան Եվա (բ.գ.թ., դոցենտ), Մուշեղյան Ալբերտ (բ.գ.դ.),
Մուրադյան Սամվել (բ.գ.դ., պրոֆ.), Որսկանյան Հերիքնազ (բ.գ.թ.),
Սուվարյան Յուրի (ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս)

Վերահրատարակության բնագրերը պատրաստեց՝

Անի Եղիազարյանը

Ծանոթագրությունների խմբագրումներն ու լրացումները՝

Վ. Դերիկյանի

Հատորի խմբագիր՝ Վլ. Կիրակոսյան

ԳՄԴ 84 Հ1
Թ 950

Տպագրվում է Հայաստանի ԳԱՄ. Արեղյանի անվան գրականության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագրական կոլեգիա

Էդ. Մ. Զրբաշյան (գլխավոր խմբագիր), Խ. Մ. Գյուլնազարյան,
Թ. Շ. Թումանյան, Լ. Մ. Կարապետյան, Լ. Հ. Հախվերդյան, Պ. Հ.
Հակոբյան, Շ. Կ. Հովհաննիսյան, Ս. Ն. Սարիբյան

Բնագրերը պատրաստեցին
Ֆ. Ս. Հազոբյանը և Լ. Ա. Թերլեմեզյանը

Մանրագրությունները՝ Էդ. Մ. Զրբաշյանի

ОВАНЕС ТУМАНЯН
ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
в десяти томах
Том четвертый
Поэмы
(на армянском языке)
Издательство АН Армении
Ереван, 1990

© Հայաստանի ԳԱ հրատարակչություն, 1991
Մանրագրությունների համար

Նովն. Թումանյանի երկերի լիակատար ակադեմիական տասնհատորյակի այս հատորով ավարտվում է քանաստեղծի գեղարվեստական ժառանգության չափածո մասը, որն ամփոփում է «Սասունցի Դավիթ», «Թմկաբերդի առումը», «Տին կռիվը», «Նազարան բլլբուլ» պոեմները, թարգմանական պոեմներն ու վիպերգերը՝ իրենց բոլոր սևագրություններով ու տարբերակներով: Ինչպես տեսնում ենք, հատորի բովանդակությունը բավական խայտաբղետ ու տարողունակ է: Թերևս այդ է պատճառը, որ չնայած հեղինակավոր խմբագրական խորհրդի և երախտաշատ թումանյանագետ ակադեմիկոս Էդ. Ջրբաշյանի անմիջական ղեկավարության, այնուամենայնիվ, վերահրատարակության խմբագրությունից զգալի աշխատանք է պահանջվել՝ հատորը ընթերցողին ավելի ամբողջական ու կատարյալ ներկայացնելու համար:

Տիմնական բնագրերի բաժնում փոփոխությունները, լրացումներն ու կառուցվածքային տեղաշարժերը վերաբերում են հատկապես «Նազարան բլլբուլ» պոեմին: Այս դեպքում վերահրատարակության խմբագրությունն աչքի առաջ ունեցել է երկու նկատառում:

Նախ՝ հնարավորինս քիչ միջամտել նախորդ հրատարակության հիմնական բնագրին: Բայց հայտնի է, որ Թումանյանը ժամանակին հրապարակել է պոեմի միայն երկու ավարտուն հատված՝ «Արեգը սև աշխարհքում» և «Երգչի վիշտը», մնացած մասերը ընտրվել են պահպանված ձեռագրերից և դասավորվել այնպես, որպեսզի ինչ-որ չափով ներկայացվի ապագա ավարտուն պոեմի սյուժետային գծի ժամանակային հետևողականությունը: Նենց այդ հետևողականությունը ավելի հիշտ ներկայացնելու նպատակով բնագրի 5-րդ՝ «Երգչի վիշտը», հավելվածը վերահրատարակության մեջ տեղափոխվել է բնագրի վերջ:

Երկրորդ նկատառումը վերաբերում է պոեմի վերահրատարակության բնույթին: Նկատի ունենալով, որ քանաստեղծի այս մեծ մտահղացման անավարտ մնալը մինչ այսօր էլ հետաքրքրություն

ու ավստասանք է հարուցում ոչ միայն մասնագետ ուսումնասիրողների, այլև ընթերցողների լայն շրջանում, հիմնական բնագրում կատարվել են նաև որոշ լրացումներ՝ պոեմի սյուժեի և հավանական ավարտի վերաբերյալ ավելի ամբողջական պատկերացում տալու նպատակով: Այս դեպքում ևս հիմք են ընդունվել հեղինակային ինքնագրերը:

Կատարվել են հետևյալ լրացումները՝

1. Որպես 9-րդ և 11-րդ գլուխներ «Տարբերակներ և նյութեր» բաժնից հիմնական բնագիր են բերվել համապատասխանաբար «Ամբողջ տարին հզնում, ջանում, մի թամբ է միայն նա շինում...» և «-Է՛լ եմ ասում, այ պատանի, ետ կաց տենչից քո համառ...» սկսվածքով հատվածները: Նախ՝ այդ հատվածները մշակվածության աստիճանով գրեթե չեն զիջում հիմնական բնագրում եղածներին, և հետո՝ կօզնեն, հատկապես շարքային ընթերցողին, ավելի ամբողջական պատկերացում կազմելու սյուժեի հետագա ընթացքի վերաբերյալ: Այսպիսով, «Երգչի վիշտը»՝ որպես 10-րդ գլուխ, սյուժեի զարգացման մեջ գտնում է իր տրամաբանական տեղը:

2. Տիմնական բնագրում ավելացված 9-րդ և 11-րդ գլուխներից հետո, համապատասխանաբար, հեքիաթի ժողովրդական տարբերակների թումանյանական գրառումներից տողատակին բերվում են «Թամբագործի պատմությանը» և «Սինամ թագավորի գաղտնիքին» վերաբերող «Տարբերակներ և նյութեր» բաժնի էջերի հղումները՝ սյուժեի ծավալման ընթացքին հետևելու և ամբողջական պատկերացում ունենալու համար:

3. Նկատի ունենալով մշակվածության նույն ավարտուն վիճակը՝ «Տարբերակներ և նյութեր» բաժնից հիմնական բնագրի բաժին է տեղափոխվել «Տեքիաթի արձակ-երգավսառն շարադրանք» վերնագրով հատվածը: Ուշադիր զննությունը ցույց է տալիս, որ ամենայն հավանականությամբ պոեմի ապագա ավարտուն բնագրում իրենց տեղը պիտի ունենային ոչ միայն այդ «շարադրանքի» չափածո, այլև արձակ մասից կտորներ, որոնք ըստ էության նույնպես չափածո բնույթի են:

Տիմնական բաժին է բերվել նաև «Նազարան բլրբուլի» նախնական գրառումներից մի կտոր՝ «Դրամատիկական հատվածներ» վերնագրով, որ վկայում է, թե բանաստեղծը հավանաբար նախապես մտադրություն է ունեցել գրելու հեքիաթի թեմաներով դրամատիկական պոեմ: Այդ ենթադրության օգտին է խոսում նաև պոեմի որոշ ավարտուն հատվածների դրամատիկական բնույթը:

4. Նովն. Թումանյանի թանգարանի և Գրականության ու արվեստի թանգարանի ֆոնդերում պահվում են «Նազարան բլրբուլի» հեքիաթի՝ զանազան աղբյուրներից բանաստեղծի գրառած ավելի քան վեց տասնյակ տարբերակներ: Նախորդ հրատարակության «Նեքիաթի ժողովրդական պատումների գրառումներ» բաժնում բերված են դրանցից միայն տասներկուսը այն նկատառումով, թե դրանք «վերջին հաշվով օժանդակ նշանակություն են ունեցել և չեն կարող համարվել բուն իմաստով ստեղծագործություն», ուստի հարկ չկա հատորը ծանրաբեռնելու: Կարծում ենք՝ ակադեմիական հրատարակության համար դա հիմնավոր պատճառ չէ, և որոշվել է բաժինը համալրել բաց թողնված տարբերակներով՝ ՈՒՏ 3-ում (Երևան, 1980) տպագրվածների և ինքնագրերի համեմատությամբ: Վերականգնվել և լրացվել են բոլոր բացթողումները՝ բանաստեղծի՝ «Նազարան բլրբուլի» տարբերակների հավաքման աշխատանքային լաբորատորիայի ամբողջ պատկերը համապարփակ ներկայացնելու նպատակով:

Քանակական և իմաստային առումով նշանակալից փոփոխություններ ու լրացումներ են կատարվել հատորի «Ծանոթագրություններ» բաժնում: Դրանք վերաբերում են հատկապես հեղինակային բնագրերում հանդիպող հատուկ անուններին, հիշատակվող պատմական իրադարձություններին, ժողովրդական ու եկեղեցական ծիսակատարություններին ու հավատալիքներին: Այս ծանոթագրական լրացումներն ու փոփոխությունները կարող են նպաստել բնագրերը, որոշ դեպքերում նաև հեղինակային մտահղացման ենթատեքստը ճիշտ հասկանալուն:

5. Կատարված տեղափոխություններին ու լրացումներին համապատասխան՝ տեղաշարժեր, ուղղումներ ու լրացումներ են ար-

վել նաև «Օսանոթագրություններ» բաժնում: Ամենուրեք կատարվել են ձեռագրերի պահպանման վայրի, ֆոնդային համարների նշգրտումներ և փոփոխություններ:

Սկզբնաղբյուրների հետ բնագրերի համեմատությամբ կատարվել են տարաբնույթ ուղղումներ .

ա) Աստված, Տեր և այդ իմաստով գործածված բառերը նույնացվել են սկզբնաղբյուրի հետ,

բ) սկզբնաղբյուրին են համապատասխանեցվել կետադրական նշանները, որոնք ունեն որոշակի ռեական նշանակություն,

գ) կատարվել են ուղղագրական վրիպակների շտկումներ:

6. Նանվել է «Նավելված» բաժինն ամբողջապես. երեք չափածո գործերը, որ հավելվածում ներառվել էին զուտ տեխնիկական նկատառումներով, արդեն տեղափոխվել և տպագրվել են սույն վերահրատարակության առաջին հատորում, իսկ Ռուսթավելու պոեմից «Ռոստևանի և Ավթանդիլի մրցությունը» ըստ էության թարգմանություն է հատվածի տողացիից կամ փոխադրություն, ուստի տեղափոխվել է «Թարգմանական պոեմներ և վիպերգեր» բաժնի վերջ:

ՊՈԵՄՆԵՐ

ՄԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹԸ

1902

I

Առյուծ-Մըհերը, զարմով դյուցազուն,
Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն,
Իշխում էր անեղ, ու նրրա օրով
Հավքն էլ չէր անցնում Սասմա սարերով:
5 Սասմա սարերից շա՛տ ու շատ հեռու
Թընդում էր նրրա հըռչակն անարկու,
Խոսվում էր իր փառքն, արարքն անվեհեր.
Հազար բերան էր — մի Առյուծ-Մըհեր:

II

էսպես, անավոր առյուծի նըման,
10 Սասմա սարերում նըստած էր իշխան
Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
«Ա՛խ» չէր քաշել նա դեռ իրեն օրում.
Բայց հիմի, երբ որ եկավ ծերացավ,
էն անահ սիրտը ներս սողաց մի ցավ:
15 Սկըսավ մըտածել դյուցազուն ծերը,
— Հասել են կյանքիս աշնան օրերը,
Շուտով սև հողին կերթամ ես գերի,
Կանցնի ծըխի պես փառքը Մըհերի,
Կանցնեն և՛ անուն, և՛ սարսափ, և՛ ահ,
20 Իմ անտեր ու որբ աշխարքի վըրա

Ոտի կրկանգնեն հազար քաջ ու դև...
Մի ժառանգ շունեմ՝ իմ անցման ետև
Իմ թուրը կապի, Սասուն պահպանի...
Ու միտք էր անում հըսկան ծերունի:

III

- 25 Մի օր էլ՝ էն գորշ հոնքերը կիտած,
Երբ միտք էր անում, երկընքից հանկարծ
Մի հուր-հըրեղեն հայտնըվեց քաջին,
Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:
— Ողջո՛ւյն մեծագոր Սասմա հըսկային.
- 30 Քու ձենը հասավ Աստըծու գահին,
Ու շուտով Նա քեզ մի գավակ կըտաս:
Բայց լավ իմանաս, լեռների՛ արքա,
Որ օրը որ քեզ ժառանգ է տըվել,
էն օր կըմեռնեք քու կինն էլ, դու էլ:
- 35 — Իր կամքը լինի, ասավ Մըհերը.
Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը մերը,
Բայց որ աշխարքում ժառանգ ունենանք,
Մենք էլ նըրանով անմեռ կըմընանք:
Հըրեշտակն էստեղ ցոլացավ նորից,
- 40 Ու էս երջանիկ ավետման օրից
Երբ ինը ամիս, ինը ժամն անցավ,
Առյուծ-Մըհերը գավակ ունեցավ:
Դավիթ անվանեց իրեն կորյունին,
Կանչեց իր ախպեր Ձենով Օհանին,
- 45 Երկիրն ու որդին ավանդեց նըրան,
Ու կինն էլ, ինքն էլ էն օրը մեռան:

- էս դարում Մըսըր անհաղթ ու հըզոր
 Մըսրա-Մելիքն էր նըստած թագավոր:
 Հենց որ իմացավ էլ Մըհեր չըկա,
 50 Վեր կացավ կըռվով Սասունի վըրա:
 Ձենով Օհանը ահից սարսափած՝
 Թըշնամու առաջն ելավ գըլխաբաց,
 Աղաչանք արավ, ընկավ ոտները.
 — Դու եղիր, ասավ, մեր գըլխի տերը,
 55 Ու քու շըվաքում քանի որ մենք կանք,
 Քու ծառան լինենք, քու խարջը միշտ տանք,
 Միայն մեր երկիր քարուքանդ չանես
 Ու քաղցըր աչքով մեզ մըտիկ անես:
 — Ձէ՛, ասավ Մելիք, քու ամբողջ ազգով
 60 Անց պիտի կենաս իմ թըրի տակով,
 Որ էգուց-էլօր, ինչ էլ որ անեմ,
 Ոչ մի սասունցի թուր չառնի իմ դեմ:
 Ու գընաց Օհան՝ բոլոր-բովանդակ
 Սասունը բերավ, քաշեց թըրի տակ
 65 Մենակ Դավիթը, ինչ արին-չարին,
 Մոտ չեկավ դուշման Մելիքի թըրին:
 Եկան քաշեցին՝ թե զոռով տանեն,
 Թափ տըվավ, մարդկանց գըցեց դես ու դեն,
 Փոքրիկ ճըկույթը մի քարի առավ,
 70 Ապառաժ քարից կըրակ դուրս թըռավ:
 — Պետք է սպանեմ էս փոքրիկ ծուռին,
 Ասավ թագավորն իրեն մեծերին:
 — Թագավո՛ր, ասին, դու էսքան հըզոր,
 Թըրիդ տակին է ողջ Սասունն էսօր.

- 75 Ի՞նչ պետք է անի քեզ մի երեխա,
 Թեկուզ իր տեղով հենց կըրակ դառնա:
 — Դո՛ւք գիտեք, ասավ Մըսրա թագավոր,
 Բայց թե իմ գըլխին փորձանք գա մի օր,
 էս օրը վըկա,
- 80 Սըրանից կըգա:

V

- էս որ պատահեց, մեր Դավիթ հըսկան
 Մի մանուկ էր դեռ յոթ-ութ տարեկան.
 Մանուկ եմ ասում, բայց էնքան ուժեղ,
 Որ նըրա համար թե մարդ,— թե մըժեղ:
- 85 Բայց վա՛յ խեղճ որբին աշխարքի վըրա,
 Թեկուզ Առյուծի կորյուն լինի նա:
 Ձենով Օհանին ուներ մի շար կին:
 Մին-երկու լըռեց, մի օր էլ կարգին
 Իրեն մարդու հետ սկըսավ կըռվել.
- 90 — Ես մենակ հոգի, հազար ցավի տեր,
 Ի՛նչ ես ուրիշի եթիմը բերել,
 Նըստեցրել գըլխիս պարապ հացակեր...
 Հո՛ղեմ գըլուխը... ես գերի հո չե՞մ
 Ամենքի քեֆի ետևից թըռչեմ...
- 95 Մի կուռ կորցըրո՛ւ, կարգի՛ր մի բանի,
 Գընա, իր համար աշխատանք անի...
 Ու հետն սկըսավ ողբալ ու կոծել,
 Իր օրը սըգալ, իր բախտն անիծել,
 Թե անբախտ եղավ աշխարքի միջում,
- 100 Ոչ մի տեր ունի, ոչ մարդն է խըղճում...

Գընաց Օհանը երեխի ոտի
Մի գույգ ոտնաման բերավ երկաթի,
Երկաթի մի կոո շալակին դըրած,
Ու արավ Սասմա քաղքի գառնարած:

VI

- 105 Քըշեց գառները մեր հովիվ հըսկան,
Ելավ Սասունի սարերն աննըման.
«Է՛յ ջան, սարե՛ր,
Սասման սարե՛ր...»
Որ կանչեց, նըրա ձենից ահավոր
- 110 Դըղորդ-դըմբդըմբոցն ընկավ սար ու ձոր.
Վայրի գազաններ բըներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթը ընկավ նըրանց ետևից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից –
- 115 Աղվես, նապաստակ, գել, եղնիկ բըռնեց,
Հավաքեց, բերավ, գառներին խառնեց,
Իրիկվան քըշեց ողջ Սասմա քաղաք:
Կաղկա՛նձ ու ոռնո՛ց, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ...
Քաղքըցիք հանկարծ մին էլ էն տեսան՝
- 120 Գալիս են հըրես անհամար գազան.
«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք...»
Մեծեր, երեխեք
Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած,
- 125 Որը տուն ընկավ, որը ժամ, խանուլթ,
Ու ամուր փակեց դուռն ու լուսամուտ:

- Դավիթը եկավ, կանգնեց մեյդանում.
 – Վա՛հ, էս մարդիկը ի՛նչ վաղ են քընում.
 Հե՛յ ուլատեր, հե՛յ գառնատեր,
 130 Ելե՛ք, շուտով բացեք դըռներ.
 Ով մինն ուներ – տասն եմ բերել,
 Ով տասն ուներ – քըսանն արել...
 Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,
 Ձեր գառն ու ուլ գոմերն արեք:
- 135 Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
 Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,
 Գըլուխը դըրավ մի քարի՝ մընաց,
 Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:
 Լուսին իշխաններ ելան միասին,
 140 Գընացին Ձենով Օհանին ասին.
 – Տո՛ Ձենով Օհան, տո՛ մահի տարած,
 էս խենթը բերիր, արիր գառնարած,
 Ոչ գառն է ջոկում, ոչ գելն ու աղվես,
 Գազանով լըցրեց մեր քաղաքն էսպես,
 145 Աստված կըսիրես՝ դի՛ր ուրիշ բանի,
 Թե չէ էս խա՛լխին լեղաճաք կանի:

VII

- Ելավ Օհանը, Դավթի մոտ գընաց.
 – Հորեղբայր Օհան, հեռո՛ւ եկ, կամա՛ց,
 Ուլեր կըփախչեն: – Մին էլ էնտեղից
 150 Մի բոզ նապաստակ, ալանջները ցից,
 Խրտնեց ու ահից դուրս պրծավ հանկարծ:

- Դավիթն էր, ելավ, ետևից ընկած
 էն սարը քըշեց, ետ բերավ էս ձոր,
 Բերավ, ուլերին խառնեց նորից նոր:
 155 – Օ՛Ֆ, ի՛նչ դըժար է, հորեղբայր Օհան.
 Աստված օխնել է էն սև-սև ուլեր,
 Ամա բողալուկ էս ուլեր, որ կան,
 Փախչում են, ցըրվում ողջ սարերն ի վեր.
 էնքան եմ երեկ վազել, շարշարվե՛լ,
 160 Մինչև հավաքել ու տուն եմ բերե՛լ...
 Նայեց Օհանը, որ Դավթի հագին
 Ոտնաման չի էլ մընացել կարգին,
 Մահակն էլ մաշվել, մինչ բուռն է հասել,
 Մի օրվա միջում էնքան է վազել:
 165 – Դավիթ ջան, ասավ, չեմ թողնի էսպես,
 Բողալուկ ուլեր շարշարում են քեզ.
 էգուց նախիրը կըտանես արոտ:
 Ասավ Օհանը ու մյուս առավոտ
 Գընաց, նորից նոր մեր Դավթի ոտի
 170 Մի ջուխտ նոր տըրեխ բերավ երկաթի,
 Երկաթի մի կոռ հարյուր լըդրական
 Ու շինեց Սասմա քաղքի նախրապան:

VIII

- Քըշեց նախիրը մեր նախրորդ հըսկան,
 Ելավ Սասունի սարերն աննըման:
 175 «է՛յ ջան, սարե՛ր,
 Սասման սարե՛ր,
 Ի՛նչ անուշ է

Ձեր լանջն ի վեր...»

Որ կանչեց, նրբա ձենից ահավոր

180 Դրդորդ-դրմբդրմբոցն ընկավ սար ու ձոր:

Վայրի գազաններ բըներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:

Դավիթն էր. ընկավ նրանց ետևից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից,

185 Գել, ինձ, առյուծ, արջ ու վագր բըռնեց,

Հավաքեց, բերավ, իր նախրին խառնեց

Ու առաջն արավ դեպի Սասմա քաղաք:

Ոռնո՛ց, մըռընչո՛ւն, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ...

Վախկոտ քաղքըցիք մին էլ ի՛նչ տեսան,

190 Հենց քաղքի վըրա անհամար գազան...

«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք...»

Մեծեր, երեխեք

Սըրտաճաք եղած,

Գործները թողած

195 Փախան, ներս ընկան տուն, ժամ կամ խանութ,

Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:

Դավիթը եկավ կանգնեց մեյդանում.

— Վա՛հ, էս քաղքըցիք ի՛նչ վաղ են քընում:

Հե՛յ կովատեր, հե՛յ գոմշատեր,

200 Ելե՛ք, շուտով բացեք դըռներ,

Ով մինն ուներ — տասն եմ բերել,

Ով տասն ուներ — քըսանն արել:

Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,

Ձեր եզն ու կով գոմերն արեք:

205 Տեսավ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,

Ինքն էլ մեկնըվեց քաղքի մեյդանում,

- Գըլուխը դըրավ մի քարի, մընաց,
 Ու մուշ-մուշ քընեց մինչև լուսաբաց:
 Լուսին իշխաններ ելան միասին,
 210 Գընացին Ձենով Օհանին ասին.
 – Ամա՛ն, քեզ մատաղ, ա՛յ Օհան ախպեր,
 Մեր եզն ու մեր կով թող մընան անտեր,
 Միայն սրանից ազատ արա մեզ:
 Ոչ արջն է ջոկում, ոչ գոմեշն ու եզ,
 215 Մի օր էլ քաղքին փորձանք կըբերի,
 Արջերոց կանի, կըտա կավերի:

IX

- Դավիթ չըգառավ, մի կըրա՛կ դառավ:
 Ճարը կըտըրված՝ Օհանը բերավ
 Նետ-աղեղ շինեց ու տըրվավ իրեն՝
 220 Գընա, որս անի սարերի վըրեն:
 Դավիթ նետ-աղեղն առավ Օհանից,
 Հեռացավ Սասմա քաղքի սահմանից
 Ու դառավ որսկան: Գնաց, մի կորկում
 Լոր էր սպանում, ճնճղուկ էր զարկում,
 225 Մըթանը գընում իրեն հոր ծանոթ
 Աղքատ, անորդի մի ծեր կընկա մոտ,
 Վիշապի նըման, երկա՛ր, ահագի՛ն
 Մեկնըվում, քընում կըրակի կողքին:
 Մի օր էլ, երբ որ իր որսից դարձավ,
 230 Պառավը վըրեն սաստիկ բարկացավ:
 – Վա՛յ Դավիթ, ասավ, մահըս տանի քեզ,
 Դո՛ւ պետք է էն հոր զավակը լինե՛ս:

- 235 Զեռից ու ոտից ընկած մի ծեր կին —
 Ես եմ ու էն արտն Աստրժու տակին,
 Իմ հնչո՞ւ ես գընում, տափում, տըրրորում,
 Իմ ամբողջ տարվան ապրուստը կըտրում:
 Թե որսկան ես դու — նետ-աղեղըդ ա՛ն,
 Ծըծմակա գըլխից մինչև Սեղանսար
 Քու հերը ձեռին մի աշխարհ ուներ,
 240 Որսով մեջը լի որսի սար ուներ,
 Եղնիկ կա էնտեղ, այծյամ ու պախրա.
 Կարո՞ղ ես — գընա, էնտեղ որս արա:
 — Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ինձ անիծում.
 Ես ջահիլ եմ դեռ, ես նոր եմ լըսում:
 245 Ո՞րտեղ է հապա սարը մեր որսի...
 — Գընա՛, հորեղբայրդ — Օհանը կասի:

X

- Հորեղբոր շեմքում մյուս օրը ծեգին
 Դավիթը կանգնեց աղեղը ձեռքին:
 — Հորեղբա՛յր Օհան, ինչո՞ւ չես ասել՝
 250 Իմ հերը որսի սար է ունեցել,
 Այծյամ կա էնտեղ, եղջերու, կըխտար.
 Վեր կաց, հորեղբա՛յր, տար ինձ որսասար:
 — Վա՛յ, կանչեց Օհան, էդ քու խոսքը չէր,
 էդ ով քեզ ասավ, լեզուն պապանձվեր:
 255 Էն սարը, որդի՛, գընաց մեր ձեռից,
 էն սարի որսն էլ գընաց էն սարից,
 էլ չկան այծյամ, եղջերու, կըխտար:
 Քանի լուսեղեն քու հերը դեռ կար,

- (է՛յ գիդի օրեր — ո՛րտեղ եք կորել),
 260 Ես շատ եմ էնտեղ որսի միս կերել...
 Քու հերը մեռավ, Աստված խըռովեց,
 Մըսրա թագավոր զորքեր ժողովեց,
 Եկավ, մեր երկիր քարուքանդ արավ,
 էս սարի որսն էլ թալանեց, տարավ.
 265 Եղնիկը գընաց, եղջերուն գընաց...
 Մեր գիրն էլ հալբաթ էսպես էր գըրած:
 Անցել է, որդի, քու բանին գընա,
 Մըսրա թագավոր ձենըդ կիմանա...
 — Մըսրա թագավոր ինձ ի՞նչ կանի որ...
 270 Ես ի՞նչ եմ հարցնում Մըսրա թագավոր.
 Մըսրա թագավոր թող Մըսըր կենա,
 Իմ հոր սարերում ի՞նչ գործ ունի նա...
 Վեր կաց, հորեղբա՛յր, նետ-աղեղդ առ,
 Կապարճըդ կապի՛ր, գընանք որսասար:
 275 Ելավ Օհանը ճարը կըտըրված,
 Գընացին տեսան՝ էլ ի՞նչ որսասար.
 Անտառը ջարդած, պարիսպն ավերած,
 Բուրգերը արած գետնին հավասար...

XI

- Գիշերը հասավ, մընացին էնտեղ:
 280 Ձենով Օհանն էր, իր նետն ու աղեղ
 Դըրավ գլխի տակ, հանգիստ խըռըմփաց.
 Դավիթը մընաց մըտքի ծովն ընկած:
 Մին էլ նկատեց, որ մուլթը հեռվում
 Մի թեժ, փայլփլուն կըրակ է վառվում: